

Petje af, kauwgom uit

De pedagogische rol van de advocaat in jeugdstrafzaken

Naam: Dorien Smit & Joram Bakker
Studentnummer: 3446298 - 3439976
Opleidingsinstituut: Universiteit Utrecht
Faculteit: Sociale Wetenschappen
Opleiding: Orthopedagogiek
Mastertrack: Forensische Ontwikkelingspsychologie en Orthopedagogiek
Begeleider: I. Weijers
Datum: 16 september 2011

Voorwoord

Dit onderzoek gaat over de pedagogische rol van de advocaat in jeugdstrafzaken. “Petje af, kauwgom uit!” is een veel gehoorde uitspraak tijdens de interviews die we afnamen bij advocaten. Met deze woorden duidt de advocaat zijn jeugdige cliënt op het belang van een meewerkende en geïnteresseerde houding tijdens de strafzitting. Het typeert de pedagogische houding van de advocaat ten opzichte van de jongere.

Dankzij de gesprekken met de advocaten hebben we de mogelijkheid gekregen om inzicht te krijgen in hun werkwijze. We willen alle advocaten bedanken voor hun bereidwilligheid deel te nemen aan ons onderzoek. We hebben enorm veel geleerd van de positie die de advocaat in het jeugdstrafrecht heeft en werden gemotiveerd door het enthousiasme.

Verder willen we Ido Weijers bedanken voor de mogelijkheid deel te nemen aan zijn onderzoek. We hebben veel opgestoken van zijn suggesties en feedback op ons werk. Zijn goede begeleiding heeft ons gemotiveerd dit project tot een goed einde te brengen.

Voorwoord	2
Inhoudsopgave	3
Samenvatting	5
1. Inleiding	6
1.1 Geschiedenis	6
1.2 Belangrijke actoren in het jeugdstrafrecht	7
1.3 Pedagogische rol van de advocaat	9
1.3.1 Het betrekken van de ouders	9
1.3.2 Voorbereiding van de zitting	9
1.3.3 Communicatie	10
1.3.4 Karakter van de gesprekken	11
1.4 Onderzoeksvraag	13
2. Methode	13
2.1 Steekproef	14
2.2 Dataverzameling	14
2.3 Meetinstrument – interview	14
2.3.1 Algemene vragen	14
2.3.2 Jeugdstrafzaken	14
2.3.3 Algemene visie	15
2.4 Analyse	15
3. Resultaten	16
3.1 Informatieverstrekking aan de jeugdige	16
3.2 Het betrekken van de ouders	17
3.3 Voorbereiding van de zitting	18
3.3.1 Verloop van de zitting	18
3.3.2 Proces- en lichaamshouding van de jeugdige verdachte	19
3.4 Communicatie	20
3.4.1 Manier van communiceren	20
3.4.2 Taal- en cultuurkloof	22

3.5 Karakter van de gesprekken	22
3.5.1 Persoonlijke omstandigheden en toekomstplannen	22
3.5.2 Vertrouwensrelatie vs. terechtwijzen	23
3.5.3 Moreel appel	24
3.6 Visie pedagogische rol	25
3.6.1 Juridische vs. pedagogische rol	25
3.6.2 Verschil in de bejegening tussen minder- en meerderjarige cliënten	26
4. Conclusie	26
4.1 Informatieverstrekking aan de jeugdige	27
4.2 Het betrekken van de ouders	27
4.3 Voorbereiding van de zitting	27
4.4 Communicatie	28
4.5 Karakter van de gesprekken	29
4.6 Visie pedagogische rol	29
5. Tot slot	30
Referenties	
Bijlage 1 Interview	
Bijlage 2 Salduz	

Samenvatting

Inleiding. De advocaat heeft in het jeugdstrafproces zowel een juridische als pedagogische rol. In eerder onderzoek wordt gewezen op het belang van de pedagogische rol. Het blijft echter onduidelijk hoe deze rol in de praktijk vormgegeven wordt. Daarom staat in dit onderzoek de volgende vraag centraal: “Welke concrete handelingen geven invulling aan de pedagogische rol van de advocaat tijdens jeugdstrafzaken?” **Methode.** Achttien jeugdstrafrechtadvocaten zijn geïnterviewd. Werkervaring en affiniteit, pedagogische handelingen in twee jeugdstrafzaken en de pedagogische visie zijn besproken. **Resultaten.** In 29 dossiers kwamen concrete pedagogische handelingen van advocaten naar voren. Deze zijn als volgt geclusterd: informatieverstrekking aan de jeugdige, het betrekken van de ouders, voorbereiding op de zitting, communicatie en karakter van de gesprekken. Ook is de pedagogische visie beschreven. **Discussie.** Geconcludeerd kan worden dat de advocaat zich bewust is van zijn pedagogische aandeel tijdens een jeugdstrafproces. Dit aandeel wordt echter niet eenduidig ingevuld. Zowel overeenkomsten als verschillen zijn zichtbaar bij de invulling van de pedagogische rol. Op basis van literatuur, resultaten en pedagogische visie zijn er aanbevelingen geformuleerd in de vorm van concrete pedagogische handelingen. Deze handelingen zouden de invulling van een pedagogische rol praktisch uitvoerbaar moeten maken.

Abstract

Introduction. In the juvenile justice system, lawyers have both a pedagogical and juridical role. Previous research points to the importance of the pedagogical role, but it remains unclear how this role is put into practice. Therefore, this research seeks to answer the following question: “Which concrete actions give shape to the pedagogical role of the lawyer during a juvenile criminal trial?” **Method.** 18 Criminal youth lawyers were interviewed about their work experience and affinity, particular pedagogical actions they undertook in two juvenile criminal cases and their pedagogical views were discussed. **Results.** In 29 discussed cases, concrete pedagogical actions were identified, clustered into: providing information to the youngster, involving parents, preparing the trial, communication and the character of the conversations between lawyer and client. **Discussion.** It can be concluded that the lawyer is aware of his pedagogical role in a juvenile criminal trial. Both similarities and differences were observed in how different lawyers give shape to their pedagogical role. In combination with a literature review, the results of this research project have led to recommendations and an overview of concrete pedagogical actions. These recommendations and the overview can be seen as offering a list of possibilities for lawyers who are looking to give shape to their pedagogical role.

1. Inleiding

1.1 Geschiedenis

Met de invoering van een specifiek kinderstrafrecht in 1901 doet het pedagogisch belang als rechtsbegrip zijn intrede. De jeugdige wordt nu niet zozeer als dader gezien die verantwoordelijk is voor zijn gedrag, maar als slachtoffer van zijn sociale omgeving (de Graaf, 2002). In tegenstelling tot het klassieke strafrecht waarbij vergelding voorop staat, dient niet het delict de leidraad te zijn, maar de toekomst van het kind (Weijers, 2008, p. 17). In de jaren '60 en '70 verliest het pedagogisch belang zijn dominante positie en wordt de rechtsbescherming en een juridische benadering steeds belangrijker. Het wordt nu belangrijk welke rechten het kind heeft en hoe hier optimaal gebruik van gemaakt kan worden (de Graaf, 2002). Vanaf de jaren '70 treedt er een verharding op in het jeugdstrafrecht (Weijers, 1999). Er wordt vanuit de samenleving en politiek aangedrongen op een hardere aanpak (Vlaardingerbroek, 2008, p. 55). Het meest recente plan is om een adolescentenstrafrecht in te voeren, waarbij meer maatregelen mogelijk zijn om jeugdcriminaliteit beter en effectiever aan te kunnen pakken. Een stevige en consequente aanpak staat hierbij centraal, waarbij zwaardere straffen kunnen worden opgelegd (Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2011).

Ondanks deze verharding kan uit onderzoek van Kruissink en Verwers (2001) worden afgeleid dat het pedagogisch belang van de verdachte nog altijd centraal staat. Dit blijkt onder andere uit de formele rechtsaspecten tijdens het proces. Iedere jeugdstrafzitting wordt gekenmerkt door gesloten deuren, verschijningsplicht van de jongere, verplichte aanwezigheid van de ouders en toevoeging van de raadsman. In de wetwijziging van het jeugdstrafrecht in 1995 staat bovendien dat het opleggen en uitvoeren van sancties in het jeugdstrafrecht sterk pedagogisch georiënteerd moet zijn (Vlaardingerbroek, 2008, p. 55). De Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming beschrijft dit in een aantal doelstellingen; het jeugdstrafrecht is gericht op (a) de ontwikkeling, (b) de (her)opvoeding en (c) de re-socialisatie van jongeren. Bovendien moeten zij (d) voorbereid worden op een goede toekomst en (e) dient een verdere criminele carrière voorkomen te worden (2011). Ook het door de staat ondertekende Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) wijst erop dat het belang van het kind voorop moet staan (Blaak, Kaandorp & Meuwese, 2005).

1.2 Belangrijke actoren in het jeugdstrafrecht

In het jeugdstrafrecht zijn er op vele terreinen professionals werkzaam die het belang van het kind moeten waarborgen (Meijnen & Wolthuis, 2006, p. 105-110). Tijdens het strafproces waarin de jeugdige verdachte centraal staat spelen kinderrechter, officier van justitie, de Raad voor de Kinderbescherming en de advocaat een belangrijke rol. Hier wordt met name ingegaan op hun pedagogische aandeel in het proces.

De kinderrechter leidt de gang van zaken op jeugdstrafzittingen. Zijn¹ pedagogische benadering blijkt onder andere uit het morele appèl dat op de jongere wordt gedaan en de uitleg die tijdens de zitting gegeven wordt over het proces en vakjargon. Hierdoor houdt de rechter rekening met het beperkte begrip van jonge verdachten (Hokwerda, 2001; Weijers, 2004). Immers, alleen wanneer de jongere het proces begrijpt zal er op pedagogisch vlak iets bereikt kunnen worden (Schuytvlot, 1999). Tevens laten Bazemore en Feder (1997) in hun onderzoek zien dat het inlevingsvermogen en de ervaring van de kinderrechter bepalend zijn voor de interactie tussen rechter en cliënt.

Ook de officier van justitie drukt zich uit in morele beoordelingen. Hij geeft aan wat hij afkeurt aan de daad, maar houdt in zijn requisitoir wel rekening met de persoonlijke omstandigheden van de verdachte, zoals de thuissituatie en schoolcarrière. De officier eindigt met het uitspreken van een eis waarin hij een strafmaat aangeeft die volgens hem passend zou zijn bij het gepleegde delict (Bijlsma, 2005).

Slechts met goede informatie kan er een passende maatregel genomen worden voor de jongere. Daarom is het van belang dat een adviserende instantie, zoals de Raad voor de Kinderbescherming, een juist beeld schetst omtrent de persoonlijke omstandigheden van de jongere. Op grond hiervan kan deze advies geven (ten Berge, 2008, p. 119).

Naast de kinderrechter, officier van justitie en de Raad voor de Kinderbescherming speelt ook de advocaat een belangrijke rol in het proces. Jongeren die van strafbare feiten worden verdacht hebben recht op bijstand. Deze taak wordt vervuld door de advocaat, welke kennis dient te hebben van het jeugdstrafrecht en op de hoogte is van de ontwikkelingen binnen dit veld (de Mare, 2000, p. 56).

¹ Omwille van de leesbaarheid is ervoor gekozen om voor personen en functies het mannelijke persoonlijke voornaamwoord te gebruiken.

Zijn functie wordt gekenmerkt door drie taken. Ten eerste is hij juridisch adviseur (Corstens, 2005, p. 95). De jeugdige cliënt zal geadviseerd worden over zijn juridische positie en proceshouding. Ten tweede zal hij de rol van woordvoerder vervullen. Gedurende de strafzaak voert de advocaat het woord voor de verdachte. De advocaat is een belangenbehartiger van zijn cliënt (Corstens, 2005, p. 96). Zo is ook vastgelegd in de gedragsregel van de Nederlandse Orde van Advocaten: “Het belang van de cliënt, niet enig eigen belang van de advocaat is bepalend voor de wijze waarop de advocaat zijn zaken dient te behandelen”. Ten derde is de advocaat een vertrouwenspersoon voor de jeugdige cliënt. De advocaat heeft als taak de verdachte onvoorwaardelijk te steunen in het strafproces, zodat de jongere iemand aan zijn kant heeft staan tegenover het Openbaar Ministerie. Hierbij is het van belang direct een vertrouwensband op te bouwen tussen raadgever en –nemer. De advocaat speelt namelijk een grote rol in een belangrijke levensfase van het kind. Een vertrouwensrelatie tussen deze twee figuren wordt mede mogelijk door twee bijzondere voorrechten die de advocaat heeft (Corstens, 2005, p. 96). Allereerst is er sprake van geheimhouding: de cliënt moet immers alles kunnen vertellen wat voor de beoordeling en behandeling van de zaak van belang kan zijn, zonder daardoor risico te lopen. Het tweede belangrijke beginsel, het verschoningsrecht, is nauw verbonden met deze geheimhoudingsplicht. Wanneer de advocaat als getuige wordt opgeroepen, mag hij zich namelijk beroepen op het zwijgrecht, ofwel geheimhouding (Boukema, 2003). Tevens moet voor het bestaan van een vertrouwensrelatie sprake zijn van affiniteit met adolescenten. Inzicht in de ontwikkeling en omgang met deze doelgroep is van groot belang voor een goede bijstand (de Jonge, 2008, p. 149).

Bovenstaande drie taken kunnen gezien worden als de juridische rol die de advocaat vervult. Daarnaast heeft ook elke advocaat een pedagogische rol. De advocaat werkt immers binnen een werkveld waarbij een pedagogische benadering centraal staat. Om deze reden wordt het rechtsgebied van het jeugdrecht steeds vaker gezien als specialistisch werk². In dit onderzoek zal gekeken worden naar de manier waarop de advocaat invulling geeft aan deze benadering. De belangrijkste

² Steeds meer rechtbanken zijn bezig met het waarborgen van de kwaliteit van het jeugdstrafproces door voorwaarden te stellen aan advocaten die met jeugdige cliënten willen werken. Bovendien wordt er gewerkt aan landelijke uniforme criteria wat betreft toevoeging van jeugdadvocaten zodat er een minimaal kwaliteitsniveau voor de jeugdadvocaat wordt vastgelegd. Hierdoor zal het jeugdrecht een apart specialisme worden, waardoor de pedagogische rol van de advocaat meer aandacht zal krijgen (Raad van toezicht der Orde van Advocaten, 2010).

onderwerpen uit de literatuur die hier betrekking op hebben zijn: het betrekken van ouders, de voorbereiding op de zitting, communicatie en het karakter van de gesprekken tussen cliënt en advocaat. Deze zullen hieronder uitvoerig besproken worden.

1.3 Pedagogische rol van de advocaat

1.3.1 Het betrekken van de ouders

Hoewel er bij opgroeiende kinderen steeds meer ruimte geboden moet worden aan zelfstandigheid en leeftijdsgenoten steeds meer invloed hebben op de jongere, spelen ouders nog een cruciale rol in het leven van minderjarige cliënten (de Kemp, Scholte, Overbeek, & Engels, 2004; Mijnaerends, 2008, p. 83; de Goede, 2009). De verplichting van ouders om te verschijnen op de zitting, onderstreept dan ook het belang van de participatie van ouders in het strafproces. Ouders kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de verdediging en kunnen hun kind tijdens het proces ondersteunen. Het betrekken van ouders in het strafproces brengt echter ook risico's met zich mee. Ouders hebben vaak een belangrijk aandeel in het ontstaan van probleemgedrag bij het kind (van der Ploeg & Scholte, 1996). In het belang van zijn jeugdige cliënt, zou de advocaat per strafzaak moeten oordelen over de meest adequate invulling van de positie van de ouders gedurende het strafproces. De Raad voor de Kinderbescherming schetst hierbij een beeld van de opvoedingssituatie, dat de advocaat kan gebruiken in zijn beslissing de ouders veel of weinig te betrekken tijdens het proces (ten Berge, 2008, p. 120).

1.3.2 Voorbereiding van de zitting

Alle jeugdstrafzittingen moeten worden voorbereid. De rol van de advocaat is hierin cruciaal (Buss, 2000). Om goed deel te kunnen nemen aan de zitting moet de adolescent kennis hebben van de procedure, weten wie de aanwezigen zijn en wat hun taak is, weten waar hij van wordt verdacht en wat er van hem wordt verwacht. Verder is het ook belangrijk dat hij weet waar hij zit in de zaal, dat hij moet opletten en dat hij weet wat zijn rechten en plichten zijn. De jongere dient zich bijvoorbeeld bewust te zijn van zijn recht om te zwijgen en de consequenties daarvan (Weijers 2008, p 317). Voor een jongere kan het lastig zijn om in te schatten hoe hij zich moet gedragen tijdens de zitting (de Haan & Hielkema, 2004). Daarom is het van belang dat de jongere niet alleen wordt voorbereid op het verloop van de zitting, maar ook op

proces- en lichaamshouding. De advocaat geeft advies over de proceshouding die de cliënt het beste kan aannemen. Veel bewijs pleit voor bekennen, terwijl weinig bewijs een ontkennende proceshouding mogelijk maakt. Verder moet de jongere zich bewust zijn van zijn houding tijdens de zitting. Ongepast taalgebruik, een ongeïnteresseerde houding en aanstootgevende kleding kan de rechter een verkeerde indruk geven (de Jonge, 2008, p. 155).

1.3.3 Communicatie

De advocaat dient met zijn cliënt te communiceren. Dit betekent niet alleen dat hij de cliënt alle informatie geeft om het proces te kunnen volgen, maar hij stelt de cliënt ook in staat mee te denken en beslissen (Bannier, 2010). Weijers en Hokwerda (2003) noemen drie pedagogische dimensies voor communicatie op de zitting tussen advocaat en cliënt. Ten eerste speelt de algemene houding ten opzichte van de jeugdige verdachte een rol. De jongere moet gezien worden als een zelfstandig deelnemer in het proces, het tonen van interesse kan hier een belangrijke bijdrage aan leveren. De tweede dimensie heeft betrekking op de verduidelijking van juridische termen. Gedurende het gehele proces is dit vooral de taak van de advocaat. Hij dient ervoor te zorgen dat de jeugdige begrijpt wat er gebeurt op de zitting. Tot slot wordt het morele aspect als derde pedagogische dimensie gezien. Met andere woorden, in hoeverre doet de advocaat een beroep op het inzicht van de jongere voor de gevolgen van zijn gedrag? Deze dimensie zal later besproken worden (Weijers & Hokwerda, 2003; Weijers, 2004; de Vries, 2007).

Op welke wijze bovenstaande dimensies invulling krijgen, hangt samen met een aantal factoren. Zo heeft cultuur een belangrijke invloed op communicatie. We leven in Nederland in een multiculturele samenleving, waarbij verschillende culturen met elkaar in aanraking komen. Eenieder moet de ruimte krijgen om op basis van eigen cultuur te handelen (Roosens, 1998, p. 31 – 32). In het jeugdstrafrecht kunnen deze culturele verschillen echter botsen. Eén van de belangrijkste problemen hierbij is de taalkloof. Wanneer de jeugdige cliënt allochtoon is en niet voldoende Nederlands spreekt kan dat niet alleen invloed hebben op de relatie tussen advocaat en cliënt, maar ook op de uitspraak van de rechter (Klooster e.a., 2002). Daarom wordt er in die situaties gebruik gemaakt van een tolk. Omdat cultuur en taal nauw verbonden zijn dient de tolk niet alleen de taal te spreken, maar ook kennis te hebben van de cultuur van het land (Siesling, 2006; ten Voorde & Siesling, 2008, p. 298 – 299).

In het contact tussen cliënt en advocaat bestaat er meestal niet alleen een taal- en cultuurkloof, maar ook een verschil in sociale positie. De jongere is doorgaans laag opgeleid, gewend aan de straatcultuur en gehuld in merkkleding. Meestal komt de advocaat daarentegen uit een hogere klasse, is hoog opgeleid en netjes gekleed (de Jonge, 2008, p. 150). Het is de taak van deze laatste partij om de genoemde verschillen te overbruggen. Vaak maakt hij hierbij gebruik van het feit dat hij de jeugdige cliënt, in tegenstelling tot de rechter en officier, in een informele setting kan ontmoeten (Weijers, 2008, p. 318).

Naast cultuurverschil en sociale achtergrond, is ook de wijze waarop gecommuniceerd wordt van belang. Contact tussen advocaat en cliënt vindt doorgaans niet alleen 'face-to-face' plaats, er wordt regelmatig gebruik gemaakt van de telefoon, e-mail of post om informatie over te brengen. Communicatie is een breed begrip. Van Poecke (1996) beschrijft dat alle gedrag in een interactioneel systeem communicatief is. Ofwel, zoals Watzlawick stelt; 'Men kan niet niet communiceren' (Watzlawick, 1991). Deze beschrijvingen impliceren dat communicatie, naast verbale communicatie, voor een groot deel bestaat uit non-verbale communicatie. Een significant aandeel (60 tot 65%) van de totale betekenisproductie wordt overgedragen via non-verbale communicatie. Bovendien zijn vele non-verbale gedragingen noodzakelijk om de verbale communicatie volledig en goed te kunnen begrijpen. Ook sociale functies zoals het uitdrukken van emoties worden vervuld door de aanwezigheid van non-verbale communicatie (Burgoon, Buller, & Woodall, 1989, p. 43). Uit deze theorieën blijkt dat communicatie tussen cliënt en advocaat pas gedegen kan plaatsvinden wanneer er de mogelijkheid is zowel verbaal als non-verbaal te communiceren. Kortom, wanneer de advocaat een vertrouwensrelatie wil opbouwen en zijn pedagogische rol in de praktijk wil brengen zou hij vooral gebruik moeten maken van 'face-to-face' contact.

1.3.4 Karakter van de gesprekken

Het karakter van de gesprekken tussen advocaat en cliënt wordt onder andere gekenmerkt door de inbreng van de jeugdige tijdens het strafproces. De hele procesgang wordt namelijk gekenmerkt door een dialogische benadering met actieve participatie van de jongere. Hij mag zijn visie geven over de oorzaak en aanleiding van het delict, de gevolgen voor het slachtoffer, zijn familie en zichzelf. Deze aanpak

helpt de minderjarige de betekenis van zijn gedrag in te zien en daarvoor verantwoordelijkheid te nemen (Weijers, 2008, p. 50).

De persoonlijke omstandigheden van de jeugdige vormen een belangrijk onderdeel van het pleidooi van de advocaat. Het rapport van de Raad voor de Kinderbescherming geeft informatie over de beschermende en bedreigende invloeden in het leven van de jeugdige. Deze risicofactoren kunnen invloed hebben op het ontwikkelen en het in stand houden van delinquent gedrag. In het rapport van de Raad voor de Kinderbescherming wordt er over elk van deze factoren gerapporteerd. Persoonlijkheid en het probleemgedrag, maar ook schoolgang, gezinsomstandigheden, vrijetijdsbesteding, vrienden, sociale steun en eventuele traumatische gebeurtenissen komen aan bod (van der Ploeg, 2007). Daarbij moet in acht genomen worden dat veel jongeren die in aanraking komen met het strafrecht te maken hebben met stoornissen en ontwikkelingsachterstanden. Zo blijkt uit onderzoek van Gosden en collega's (2003) dat 69% van de vijftien- tot zeventienjarige mannelijke delinquenten een gediagnosticeerde stoornis heeft. De oorzaak van delinquent gedrag is dan ook vaak complex. Het is de taak van de advocaat om mee te denken over een passende sanctie of maatregel gezien de achtergrond van zijn cliënt (de Jonge, 2008, p. 159).

In het morele appèl ligt volgens Weijers (2000) de sleutel voor een pedagogische benadering. Het doel hierbij is jongeren te helpen serieus na te denken over wat zij van hun leven willen maken. Enerzijds kan er sprake zijn van paternalistische terechtwijzing. Er wordt dan uiteengezet wat de jongere fout heeft gedaan en op welk vlak hij sociaal en moreel gefaald heeft. Anderzijds kan er door het stellen van kritische vragen een beroep gedaan worden op zelfreflectie. Dit helpt de jongere zijn gedrag, houding en zelfbeeld te corrigeren. Door kritische vragen te stellen over de gevolgen van de daad wordt het schuldgevoel van de jongere aangesproken. Er wordt gewezen op de concrete gevolgen van het delict. Hoe ouder de jongere, hoe meer hij aangesproken kan worden op zijn verantwoordelijkheid. Hierbij moet men rekening houden met het feit dat kinderen op veertien- of zestienjarige leeftijd hun daden niet volledig kunnen begrijpen (Junger-Tas, 2006). Kritische vragen kunnen naast schuld ook ingaan op schaamte. Een beroep op schaamte brengt echter risico's met zich mee. Schaamte gaat namelijk in op de gehele persoonlijkheid. Waar een schuldgevoel opgeheven kan worden door bijvoorbeeld het uitvoeren van een straf, gaat een schaamtegevoel verder en kan moeilijker weggenomen worden (Weijers, 2000).

De toekomstplannen van de jongere zullen altijd besproken worden gedurende het proces. Uit hersenonderzoek bij adolescenten blijkt dat het gebied in de hersenen waar de langetermijnplanning plaatsvindt nog volop aan het ontwikkelen is. In de overweging een delict te plegen, weegt de beloning op korte termijn dan ook zwaarder dan de consequenties op lange termijn (Spear, 2000). Jongeren moeten leren de lange termijn, ofwel de toekomst te betrekken bij het maken van keuzes. Ze moeten inzien dat verkeerde keuzes vergaande gevolgen kunnen hebben voor hun toekomst. Het jeugdstrafrecht moet de jongere daarin niet belemmeren, maar juist zoveel mogelijk ondersteuning bieden in plannen voor de toekomst. Een advocaat moet daarom pleiten voor een passende sanctie die toekomstplannen zo min mogelijk in de weg staat (de Jonge, 2008, p. 194).

1.4 Onderzoeksvraag

Uit de literatuur blijkt dat de pedagogische rol van de advocaat op verschillende wijzen tot uiting komt. Deze zijn geclusterd in de besproken onderwerpen: het betrekken van de ouders, de voorbereiding op de zitting, communicatie en het karakter van de gesprekken tussen cliënt en advocaat. Bovendien moet de pedagogische rol van de advocaat gezien worden binnen de recente ontwikkelingen in de wet en het werkveld. Salduz, ofwel de wetwijziging aangaande verhoorbijstand zal besproken worden in bijlage 2. In dit onderzoek wordt voortgebouwd op de scriptie van Koetsier (2006), waarin zij beschrijft dat de advocaat in jeugdstrafzaken twee rollen vervult: een juridische en een pedagogische rol. In aanvulling hierop zal in dit onderzoek beschreven worden hoe de pedagogische rol in de praktijk ingevuld wordt. Naar aanleiding hiervan kunnen aanbevelingen gedaan worden die de pedagogische rol van de advocaat concreet en uitvoerbaar maken. Deze aanbevelingen zullen geformuleerd worden in concrete handelingen die gebaseerd worden op literatuur, resultaten en de pedagogische visie van de onderzoekers. De volgende vraag zal in dit onderzoek centraal staan: “Welke concrete handelingen geven invulling aan de pedagogische rol van de advocaat tijdens jeugdstrafzaken?”

2. Methode

De methode van dit onderzoek zal beschreven worden aan de hand van de volgende punten: steekproef, dataverzameling, het interview als meetinstrument en tot slot de wijze van analyse.

2.1 Steekproef

Achttien advocaten die ervaring hebben met jeugdstrafzaken namen deel aan dit onderzoek. Dit bleek onder andere uit het feit dat zij het congres ‘De Gespecialiseerde Jeugdrechtsadvocaat’ danwel het congres ‘Jeugdstrafproces, toekomstbestendig?’ van de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming hadden bijgewoond. De respondenten waren gemiddeld 15,7 jaar werkzaam als advocaat, dit varieerde van minimaal 3 jaar tot maximaal 40 jaar. Verder hadden ze gemiddeld 29 jeugdstrafzaken per jaar, met een minimum van 5 zaken en een maximum van 100 zaken.

2.2 Dataverzameling

Advocaten die één van bovenstaande congressen hadden bijgewoond werden benaderd voor deelname aan het onderzoek. Zij ontvingen een mail waarin kort het doel en de procedure van het onderzoek werd uitgelegd. Wanneer de advocaten mee wilden werken, werd een afspraak ingepland voor een interview. Vervolgens ontvingen zij vlak voor het interview een herinneringsmail waarin werd benadrukt dat de laatste twee jeugdstrafzaken van de advocaat een leidraad zouden vormen voor het interview. Door de laatste twee dossiers te bespreken is er getracht een reeks strafzaken te selecteren die representatief zijn voor jeugdstrafzaken in Nederland. Hierbij werd aangegeven dat de verkregen informatie vertrouwelijk zou worden verwerkt. De interviews werden afgenomen op het kantoor van de advocaat. Eén student nam het interview af, de andere student maakte notulen tijdens het gesprek. Daarnaast werden de gesprekken opgenomen indien de advocaat daarvoor toestemming had gegeven.

2.3 Meetinstrument – interview

2.3.1 Algemene vragen

Aan het begin van het interview werden algemene vragen gesteld. Hierbij werd een indicatie gegeven hoelang de advocaat zijn beroep uitoefent, hoe vaak hij gemiddeld per jaar een jeugdstrafzaak behandelt en wat zijn affiniteit is met het jeugdstrafrecht.

2.3.2 Jeugdstrafzaken

Vervolgens werden er vragen gesteld over de laatste twee jeugdstrafzaken die de advocaat behandeld had. Dit gebeurde allereerst door een profiel te schetsen van de zaken. Hierbij werden onder andere leeftijd en etniciteit van de dader,

delictomschrijving en uitspraak besproken. Vervolgens kwam het contact met de jongeren aan bod, door onderwerpen als een vertrouwensrelatie, een taalkloof en de proceshouding uit te vragen. Bovendien werd gevraagd naar de betrokkenheid van en contact met de ouders. De pedagogische rol van de advocaat werd behandeld door te vragen naar concrete handelingen, bijvoorbeeld: “In welke mate heeft u een beroep gedaan op het schuldgevoel van de jongere?” en “In hoeverre heeft u de jongere terechtgewezen?”.

2.3.3 Algemene visie

Tot slot werden er vragen gesteld om een algemeen beeld te schetsen over de beroepshouding van de advocaat. Hierbij werd vooral ingegaan op de visie die aan zijn handelen ten grondslag ligt. Bovendien werd gevraagd de rol als jurist af te wegen tegen de pedagogische rol. Tot slot werd om hun mening gevraagd over het recht op verhoorbijstand tijdens politieverhoren (Salduz). Dit laatste onderwerp wordt in bijlage 2 uiteengezet.

De interviewvragen zijn te vinden in bijlage 1.

2.4 Analyse

De onderzoeksvraag wordt beantwoord door analyse van de 18 interviews. In totaal zijn er 29 dossiers besproken³. Dit onderzoek is kwalitatief van aard, de nadruk zal daarom niet gelegd worden op kwantitatieve resultaten. Wel wordt aangegeven of een handeling in meer of mindere mate genoemd werd en welke handelingen met name van belang worden geacht. De verschillen in pedagogische visie en handelingen die de advocaten benoemen worden niet gezien als tegenstelling maar als aanvulling. Naar aanleiding van deze resultaten, de literatuur en de pedagogische visie van de onderzoekers wordt er een overzicht gegeven van concrete handelingen. Dit overzicht kan gezien worden als aanbeveling voor de jeugdadvocaat. Kortom, er wordt een beeld geschetst van de wijze waarop de advocaat zijn pedagogische rol concreet en uitvoerbaar zou moeten maken.

³ De gemiddelde leeftijd van de jeugdige verdachten in de besproken zaken was 16 jaar, de oudste cliënt was 18 jaar en de jongste 13 jaar. Jongens waren met 27 zaken in de meerderheid, ten opzichte van 2 meisjes. In acht zaken ging het om Nederlandse jongens en in 21 zaken om allochtone jongens: zichzelf of één van beide ouders waren van buitenlandse afkomst. Negen jongeren waren eerder veroordeeld, 17 jongeren waren first offender.

3. Resultaten

De resultaten van dit onderzoek zijn opgedeeld in de volgende onderwerpen: informatieverstrekking aan de jeugdige, het betrekken van de ouders, voorbereiding van de zitting, communicatie, karakter van de gesprekken en de visie op de pedagogische rol.

3.1 Informatieverstrekking aan de jeugdige

Informatieverstrekking aan de jeugdige is een belangrijke taak gedurende het eerste contact tussen advocaat en cliënt. Bij het merendeel van de besproken zaken in dit onderzoek vond het eerste contact op het politiebureau plaats. Als er geen sprake was van aanhouding vond dit contact plaats op het kantoor van de advocaat. Bij één zaak vond het eerste contact plaats net voordat de zitting begon. Dit kwam doordat de jeugdige geen gehoor had gegeven aan de uitnodiging om de zitting op kantoor voor te bereiden.

Gedurende het eerste contact blijkt de rol van de advocaat altijd ter sprake te komen. De volgende aspecten werden hierbij aangehaald: de advocaten lichten toe dat er geen kosten aan de bijstand verbonden zijn en dat zij geheimhoudingsplicht hebben. Hierbij benadrukken zij dat er niets aan ouders verteld wordt. Of advocaten hun eigen rol verduidelijken blijkt echter te verschillen. De volgende citaten typeren dit: “De jongere had al ervaring in het strafrecht, dus het was niet nodig om mijn rol uit te leggen.” en “Jongeren vergeten snel dingen, ondanks de ervaring die de jongere had in het strafrecht heb ik daarom toch mijn rol uitgelegd.” Wanneer een advocaat aangaf zijn rol uit te leggen, vertelde hij de jongeren constant naast hen te staan en bij alles te helpen waar nodig.

Verder was het procesverloop en de situatie waarin de jongere zich bevindt onderwerp van gesprek bij vragen over informatieverstrekking aan de jeugdige. Ten eerste werd er door vier advocaten aangehaald dat de situatie van de jongere besproken wordt aan de hand van het dossier. De advocaten stelden een kopie van het dossier beschikbaar. Eén advocaat werkte in het dossier met groene en rode stickertjes om feiten die vóór (groene sticker) en tegen (rode sticker) de cliënt spraken duidelijk te maken. Er ontstaat dan een eenvoudig overzicht. Heel veel rode of juist groene stickers voorspelt voor de jongere een relatief lastige of eenvoudige zitting. Het geeft de jongere inzicht in de ernst van de situatie. Ten tweede gaf het merendeel van de advocaten aan dat zij uitleggen wie er bij het proces betrokken zijn en wat de

mogelijke maatregelen inhouden. Dit aspect zal later nog aan bod komen onder het kopje ‘voorbereiding op de zitting’. Verder bereidde één advocaat de jongere voor op de uitspraak door een inschatting te maken van de situatie. Tot slot had één advocaat de gewoonte om te vragen of er ook nog andere zaken liepen, dit om verrassingen te voorkomen en alles in één keer te kunnen afhandelen bij de rechter.

3.2 Het betrekken van de ouders

De advocaten nodigen de jeugdige per brief uit voor een eerste gesprek. Ze richten de brief bewust niet aan de ouders. De jongere is immers hun cliënt, die gezien wordt als zelfstandig procesdeelnemer. Alle advocaten vermelden wel dat zij deze brief door hun ouders moeten laten lezen, zij zijn ook welkom bij het eerste gesprek. Daarnaast is er, vanwege de verschijningsplicht van de ouders, altijd contact tijdens de strafzitting. Met uitzondering van twee gevallen was bij alle besproken zaken minimaal één van beide ouders tijdens de zitting aanwezig. Bij vijf zaken was dit ook het enige moment waarop de advocaat en ouder contact met elkaar hadden. In de meeste gevallen was er minstens één van de ouders zowel op kantoor als op de zitting aanwezig. In iets meer dan de helft van deze zaken waren dit zelfs beide ouders. Twee advocaten stelden dat ‘een andere cultuur’ en ‘eergevoel’ belangrijke invloed hadden op deze aanwezigheid. Uit de interviews blijkt er echter geen verschil in aanwezigheid tussen allochtone en autochtone ouders. Wel werd genoemd dat een moeilijke thuissituatie, taalbarrière en geld om te reizen een belemmering vormden voor ouders om aanwezig te zijn tijdens een voorbespreking of de zitting.

Over het algemeen vinden advocaten de aanwezigheid van ouders belangrijk omdat dit betrokkenheid toont aan de rechter. Zij kunnen hun kant van het verhaal vertellen, hun kind steunen en betrokken worden bij een oplossing. Het overgrote deel van de advocaten richt zich tijdens het gesprek op kantoor vooral op de jongere. Enkele advocaten bereiden de ouders echter wel voor op de vragen die door de rechter aan hen gesteld zullen worden. Zij gebruiken de aanwezigheid van de ouders tevens om hen aan te spreken op hun opvoedende rol: de erkennende, ontkennende, te strenge of juist te softe reactie van ouders op het gedrag van hun kinderen. Zo vertelde één advocaat Marokkaanse ouders aan te spreken op hun manier van straffen; “Je slaat hem niet! Ook niet vanuit je geloof. Andere straffen zijn prima, maar je gaat hem niet slaan.” Wanneer het kind al flink gestraft bleek, gaven de meeste advocaten aan dit te

benadrukken in hun pleidooi. Zo ziet de rechter dat het kind al geconfronteerd is met de consequenties van zijn gedrag, hierdoor zou de strafmaat lager kunnen worden.

Uit veel interviews kwam naar voren dat jeugdigen niet willen dat hun ouders alles weten: “Je moet ouders zoveel mogelijk op de hoogte stellen, maar rekening houden met de details die de cliënt niet wil vertellen”. Advocaten zitten hier met een dilemma wat betreft geheimhouding. Omdat ouders verschijningsplicht hebben tijdens de zitting kan niet alles verzwegen worden. Het is daarom belangrijk dat ouders voor de zitting al weten wat er is gebeurd. Zo wordt in elk geval voorkomen dat zij tijdens de zitting ineens geconfronteerd worden met de feiten.

In een aantal besproken zaken was er sprake van een taalbarrière. Slechts in één zaak was er een tolk aanwezig tijdens de zitting. Advocaten ervoeren tijdens gesprekken op kantoor weinig problemen wat betreft taal: “In de meeste gevallen begrijpen ze de informatie voldoende, of er is een familielid aanwezig die kan tolken.” Toch blijkt uit een aantal voorbeelden dat het begrip bij familie vaak minder is dan door de advocaten verondersteld wordt; “Ik dacht dat de vader het allemaal wel begreep. Maar vorige week in de raadkamer wilde vader iets uitleggen en begreep niemand er iets van. Het heeft dan misschien met de spanning te maken. Meestal lukt het wel.” en “Ik liep niet tegen taalproblemen aan, daar had ik geen moeite mee. Maar de ouders spraken slecht Nederlands.” Uit deze voorbeelden blijkt dat enkele advocaten taal niet zien als barrière, terwijl dit voor de ouders wel een belemmering kan zijn om het proces goed te volgen. Hierdoor werd in een aantal gevallen maar met één ouder contact onderhouden, bovendien was dit contact minder intensief.

3.3 Voorbereiding van de zitting

3.3.1 Verloop van de zitting

Het verloop van de zitting wordt door iedere advocaat uitgebreid behandeld. Een aantal keer werd genoemd dat dit zo informeel mogelijk plaats moet vinden. Door drie advocaten werd meerdere keren afgesproken met de cliënt om de zitting gedegen te kunnen voorbereiden, de rest sprak één keer af met de jongere en ouders. Af en toe gaf een jongere geen gehoor aan de uitnodiging op kantoor te komen: “Dit is lastig want je moet dan vlak voor de zitting heel veel uitleggen, vooral wanneer het de eerste keer is voor de cliënt.” De laatste tien minuten voor de zitting worden in alle gevallen benut om de gemaakte afspraken nog een keer door te nemen.

Allereerst werd door iedere advocaat benadrukt dat zij de gebeurtenissen op de zitting stapje voor stapje bespraken. Hierbij benoemden zij welke rollen de aanwezige figuren zullen vervullen. Door zes advocaten werd gebruik gemaakt van tekeningen die de opstelling van de zaal verduidelikten. Eén van de advocaten zorgde er zelfs voor dat de jongere vlak voor de zitting de zaal even kon zien, door de bode om toestemming te vragen even naar binnen te mogen gaan. Ten tweede wordt er door de geïnterviewde advocaten regelmatig gebruik gemaakt van het oefenen van vraag en antwoord. Zes advocaten voerden een rollenspel op waarbij de jongere voorbereid werd op de vragen van de rechter. Twee advocaten vonden echter dat een rollenspel geen toegevoegde waarde zou hebben omdat de vragen die de rechter zal stellen door de advocaat zelf ook al zijn gesteld. Het zou daarom geen zin hebben om dit expliciet voor te bereiden. Bovendien zou een ‘ingestudeerd’ stuk niet oprecht overkomen bij de rechter. Verder werd er tijdens de voorbereiding in mindere mate aangegeven wat de advocaat zou gaan bepleiten. Door één advocaat werd een brief meegegeven aan de jongere waarin uitgelegd werd wat er op een zitting gebeurt.

3.3.2 Proces- en lichaamshouding van de jeugdige verdachte

De houding van de jongere vertaalt zich in het jeugdrecht niet alleen in lichaamshouding met de bijbehorende emoties, maar ook in proceshouding. Over het algemeen komen er in het jeugdstrafrecht meer bekende verdachten voor dan ontkennende verdachten. Vaak is er voldoende bewijs in het dossier en zou ontkennen tegen de verdachte werken: “Dit is ook wat de rechter leest, en die is niet gek.” Wanneer er concreet bewijs is en de cliënt alsnog een ontkennende proceshouding aanneemt dan blijken advocaten hier verschillend tegenover te staan. Enerzijds zeggen een aantal advocaten dat ze een dergelijke proceshouding altijd accepteren, ze staan achter de cliënt. Bekennen kan bovendien altijd nog. Anderzijds vindt een aantal advocaten een ontkennende houding lastig, omdat dit nadelig kan zijn voor de uitspraak. Ook een beroep op zwijgplicht wordt vaak lastig gevonden. Een advies om te zwijgen ontnemt de jeugdige cliënt de kans om eerlijk te zijn en spijt te betuigen. Bovendien kan de jongere de rechtbank dan niet verleiden. In deze situatie kun je als advocaat weinig bijdragen, één advocaat gaf echter wel aan de rechter van tevoren in te lichten over de keuze van de jongere om zich op zijn zwijgrecht te beroepen. Dit deed hij om te voorkomen dat de rechter zou ‘doorzagen’ over de gebeurtenissen. Wanneer de jongere een bekende proceshouding aanneemt noemen advocaten

vaak het woord ‘oprecht’, het is hierbij belangrijk dat de jongere zich in zijn eigen woorden uitdrukt.

Tussen bekennen en ontkennen is er nog een derde mogelijkheid. Namelijk, een leugenachtige verklaring afleggen. De meeste advocaten staan hier afkeurend tegenover. Zo werd er aangegeven dat er beter ontkend kan worden dan gelogen; “Een lulverhaal, daar prikt de rechtbank doorheen, dus dan kun je beter niks zeggen.” Een kleinere groep advocaten gaf aan dat hun cliënt mocht liegen. Ze waarschuwden hen dan wel voor de consequenties wanneer de rechter erachter zou komen.

De advocaat bereidt de jongere ook voor op zijn lichaamshouding. Opvallend is hoe vaak de advocaat benoemt dat houding ten opzichte van de rechter van belang is, daarbij vallen vaak de volgende woorden; “Petje af, kauwgom uit, rechtop zitten, jas uit, netjes praten, opletten en vriendelijk zijn.”, “Je moet de rechter aankijken, vriendelijk zijn, je mag wel denken: ‘kut’, maar niet zeggen.”, of: “Op de zitting moet je je kleden zoals je bent, maar wel zodat je niemand aanstoot geeft.” Verder legt bijna iedere advocaat bij bovenstaande uitspraken de nadruk op het feit dat dit niet van henzelf moet, maar van de rechter. Bovendien heerst de norm dat je een jongere niet op lichaamshouding aanspreekt, wanneer dit niet nodig is: “Anders komt het te betuttelend over.”

Ook emoties dragen bij aan de houding van de jongere. De geïnterviewde advocaten spelen hierbij vooral in op onzekerheid. Het is belangrijk dat jongeren zich op hun gemak voelen, de advocaten proberen dit te bereiken door hen bij te staan in hun verhaal tijdens de zitting. Verder proberen ze de jongeren aan te leren om emoties te benoemen naar de rechter, door enkele advocaten werd dit geoefend in rollenspellen. Eén advocaat vertelde emoties te zien als positief: “Wanneer een kind emotioneel is, dan gaat het goed.” Emotionele kinderen zijn immers makkelijker te bereiken dan kinderen die vlak zijn en geen uitdrukking tonen.

3.4 Communicatie

3.4.1 Manier van communiceren

Communicatie tijdens de besprekingen blijkt ‘face-to-face’ plaats te vinden en meestal op kantoor. De telefoon kan daarnaast gebruikt worden voor kleine zaken en blijkt niet geschikt voor uitgebreide besprekingen. Hoe vaak er contact dient te zijn voor de zitting verschilt erg per zaak en visie van de advocaat. De meeste advocaten gaven aan dat één ‘face-to-face’ contactmoment volstaat. Sommigen vonden echter

dat er meerdere contactmomenten nodig zijn. Voldoende tijd is hierbij belangrijk, zodat er genoeg ruimte is voor het stellen van vragen en bespreken van verklaringen uit het dossier. Wanneer de jongere vastzit, wordt het door alle respondenten van belang geacht naar de inrichting te gaan. Er is dan tijd voor overleg en er is mogelijkheid om te zien op wat voor plek de jongere zit en hoe hij zich hier gedraagt. Alle geïnterviewde advocaten wijzen de jongeren op het feit dat zij altijd contact met hen mogen opnemen. Door twee advocaten werd nog aangegeven hoe zij de zaak afhandelden. Zij stuurden na de zitting nog een brief ter bevestiging van de uitspraak en afsluiting van de zaak. Eén advocaat vertelde dat ze een brief stuurt nadat haar cliënten hun (taak)straf hebben volbracht, dit doet ze om hen te complimenteren en de zaak op deze manier volledig te sluiten.

Communicatie tijdens de zitting is een stuk lastiger. Per rechtbank verschilt de opstelling, vaak zit de advocaat achter de jonge verdachte. Bijsturen is dan lastig. Toch zag slechts één advocaat de opstelling in de zittingszaal als dermate bepalend dat er geen enkele communicatie mogelijk werd geacht. Alle andere advocaten gaven de jongeren bijsturing en steun op hun eigen manier. Zo vertellen ze aan de jongeren dat ze zich altijd mogen omdraaien als ze steun nodig hebben. Soms is oogcontact al voldoende, maar vaak biedt de advocaat ook mondeling bijstand. Ze stellen dan een extra vraag of bieden ondersteuning in het verhaal van de jongere. Ze moeten immers zorgen dat de rechter het verhaal van de jongere begrijpt, en andersom. Eén advocaat vertelde soms naast de jongere te gaan staan in de zaal, ze verklaarde: “Een hand op zijn schouder gaf de jongen een gevoel van steun, ik wilde laten zien dat we dit samen doen.” Wanneer het echt nodig is kan er bovendien om schorsing gevraagd worden. Uit de interviews blijkt duidelijk dat advocaten zich bewust zijn van deze ‘uitvlucht’, maar dat deze mogelijkheid niet vaak nodig is.

Veel jongeren in het jeugdstrafrecht komen uit een lager sociaal milieu. Bijna alle advocaten houden hier rekening mee in hun communicatie. Ze schatten tijdens het eerste contact het niveau in zodat ze hun taalgebruik hierop kunnen aanpassen, zowel in het mondeling als het schriftelijk contact. Hoe hoger het niveau van het kind, hoe abstracter de advocaat kan praten. Slechts één advocaat had, in tegenstelling tot alle andere respondenten, moeite het niveau op een juiste manier in te schatten. Hij verbaasde zich over het feit dat een kind het woord ‘ambivalent’ niet begreep. Alle advocaten vragen expliciet naar het begrip van de jonge cliënt. Zij controleren dit

begrip regelmatig door niet alleen te vragen; “Snap je dit?”, maar ook door het kind het besproken onderwerp zelf te laten uitleggen.

Over het algemeen gebruiken advocaten zo min mogelijk vakjargon. Soms is dit echter niet te voorkomen en is uitleg noodzakelijk, vooral wanneer de jongere voor de eerste keer in aanraking komt met justitie.

3.4.2 Taal- en cultuurkloof

Het merendeel van de advocaten geeft aan geen problemen te ondervinden met eventuele cultuurverschillen, ze behandelen alle cliënten op dezelfde manier. Vier advocaten vinden een cultuurverschil wel lastig. Zo werd de Marokkaanse cultuur een aantal keer aangehaald waarin sprake zou zijn van: eergevoel, een afkeer van een directe aanpak, regelmatig liegen of ontkennen en moeite met vrouwelijke advocaten.

Een cultuurverschil gaat vaak gepaard met een taalbarrière. Geen enkele advocaat ondervindt hinder door een taalkloof. Waar advocaten vaker tegen aanliepen was een barrière die niet het gevolg was van cultuur, maar juist van milieu. Zo hebben ze te maken met straattaal. Hier gaat geen enkele advocaat in mee.

3.5 Karakter van de gesprekken

3.5.1 Persoonlijke omstandigheden en toekomstplannen

De informatie over persoonlijke omstandigheden wordt in de meeste gevallen aangeleverd door de Raad voor de Kinderbescherming of Jeugdreclassering. Uit de meeste interviews blijkt dat dit rapport kort besproken wordt met de jongere. Mede door dit gesprek over de school- en thuissituatie wordt een vertrouwensband opgebouwd. Door de meeste advocaten wordt hier echter niet veel tijd voor uitgetrokken, omdat zij het bespreken van persoonlijke omstandigheden vooral als taak van adviserende instanties zien. Een kleinere groep advocaten besteedt echter meer tijd aan persoonlijke omstandigheden. Zij beoordelen wat het kind nodig heeft en benadrukken de positieve elementen in het leven van de jongere. Zo vertelde één advocaat: “Alle problemen staan al in het dossier, daar verander je niks meer aan. Je kunt het alleen nog aanvullen met positieve dingen. In deze zaak heeft hij diploma’s meegenomen waar hij trots op is. Zelfs al zijn het kleine dingen, het is belangrijk om de jongere te wijzen op zijn kwaliteiten.”

In tegenstelling tot persoonlijke omstandigheden worden de toekomstplannen van de jongere door elke advocaat uitgebreid besproken: “Je moet veel tijd steken in

toekomstplannen, het breekt het ijs maar het is ook belangrijk voor de zaak.” Allereerst blijkt het vragen naar toekomstplannen een goede manier te zijn om interesse te tonen. Enkele advocaten benadrukken in het gesprek met de jongere dat zij vertrouwen hebben in hun kwaliteiten. Ten tweede is het jeugdrecht gericht op de toekomst. Rechters houden in hun uitspraak dan ook rekening met toekomstplannen. Het volgende voorbeeld illustreert deze manier van werken: “Deze jongen had net zijn mavo afgerond, had een baan als stratenmaker en volgde ’s avonds de havo-opleiding zodat hij daarna naar de toneelschool zou kunnen. Voor de rechter is het van belang om te weten wat voor consequenties een sanctie kan hebben voor het dagelijks leven en de toekomstplannen van een jongere.” De advocaten confronteren de jongeren dan ook vaak met de consequenties van het delict voor hun toekomst. Eén advocaat gaf aan altijd te controleren of een bepaalde uitspraak invloed heeft op het verkrijgen van een Verklaring omtrent Gedrag (VOG). Dit kan namelijk van groot belang zijn om in bepaalde sectoren aan de slag te kunnen.

3.5.2 Vertrouwensrelatie versus terechtwijzen

Alle advocaten werken aan een vertrouwensrelatie met de jeugdige. In dit onderzoek is er een kleine groep advocaten die zich empathisch en informeel opstelt. Zij zijn complimenteus, vriendelijk en troostend en proberen de jongere een hart onder de riem te steken. Een grotere groep advocaten probeert vooral op een formele wijze een vertrouwensband te creëren, zij wijzen op hun geheimhoudingsplicht en onvoorwaardelijke steun. Om het evenwicht tussen een vertrouwensrelatie en het terechtwijzen te bewaren, wijst de helft van de advocaten de jongere op het feit dat het delict wordt afgekeurd vanuit de maatschappij. Zij laten hun persoonlijke mening buiten beschouwing. Het volgende citaat typeert deze werkwijze: “Dit gedrag wordt in de samenleving niet geaccepteerd, stel je voor dat niemand voor zijn kleding zou betalen.” Op deze manier zorgen de advocaten dat ze niet tegenover de cliënt komen te staan. Tevens wordt er rekening gehouden met het commercieel belang: “Je moet uitstralen dat je ze eruit gaat trekken, met name bij ontkenner, want anders gaan ze weg.” Dit wil zeggen dat de mate waarin je terecht kunt wijzen bepaald wordt door de grens die de jeugdige cliënt aangeeft. Hoe ver kan een advocaat gaan in het vellen van oordelen, zonder dat zijn cliënt wegloupt? Terechtwijzen vanuit de maatschappij is voor de helft van de advocaten in dit onderzoek een oplossing. De andere helft van de advocaten gaven aan dat terechtwijzen geen probleem is, zolang er maar sprake is van

een vertrouwensband: “Je kunt dan op basis van de feiten je mening geven, je hoeft het niet mooier te maken dan het is.” Verder noemden enkele advocaten dat er niet teveel nadruk gelegd moet worden op de terechtwijzing omdat de rechter en officier dit al doen. Terechtwijzing door rechter en officier zou volgens andere advocaten echter minder indruk maken op de jongere omdat zij geen vertrouwensband hebben opgebouwd.

3.5.3 Moreel appèl

Een aantal advocaten gebruikt een directe benadering om terecht te wijzen. Dit wil zeggen dat de jongere direct wordt aangesproken op zijn gedrag en hier een oordeel over velt. Hier tegenover staat een grotere groep advocaten die gebruik maakt van een indirecte benadering. Zij willen de jongeren aanzetten tot zelfreflectie zodat ze zelf tot de conclusie komen dat hun gedrag fout was: “Je moet het kind door vragen en antwoorden zelf na laten denken.” en “Je kunt iemand geen geweten aanmeten, maar wel gedrag leren”.

De meeste advocaten wijzen de jongeren erop dat de rechter veel waarde hecht aan het betuigen van spijt en wat de consequenties zijn als ze dit niet doen. Een veelvoorkomende ‘fout’ die jongeren hierbij maken is; “Ik heb er spijt van omdat ik nu hier zit.” Door veel advocaten werd daarom de vraag gesteld; “Wat zou je ervan vinden als iemand dat bij jou (of bijvoorbeeld: je moeder) zou doen?” Advocaten vinden het van belang dat er spijt betuigd wordt. Dit belang is tweeledig. Over het algemeen is het tonen van spijt naar de rechter toe van primair belang omdat dit de strafmaat ten goede zal komen. Secundair hoopt de advocaat dat de jongere daadwerkelijk spijt heeft en het gevoel oprecht uit: “Als de jongere geen spijt heeft dan is dat zijn recht, maar je moet hem daar wel mee confronteren.” Als spijbtetuiging werd er in een aantal zaken een brief geschreven naar het slachtoffer. Sommige advocaten zien een dergelijke brief echter niet als oprecht, het zou daarom geen pedagogisch effect hebben.

Een aantal advocaten richt zich binnen het morele aspect vooral op de consequenties van de daad. Er werd gewezen op de consequenties voor de jongere zelf, maar vooral op de consequenties voor het slachtoffer: “Hij moet begrijpen waarom het erg is wat hij heeft gedaan.” Hoewel een beroep op schuld altijd naar voren lijkt te komen, wordt een beroep op schaamte niet gedaan. Er was slechts één advocaat die aangaf een schaamtegevoel belangrijk te vinden.

3.6 Visie pedagogische rol

3.6.1 Juridische versus pedagogische rol

Alle advocaten zijn van mening dat hun juridische rol voor de pedagogische rol moet gaan. Hierbij werden de volgende typerende uitspraken gedaan: “Ik sta ze bij als strafrechtadvocaat, dus als er geen bewijs is, dan zal ik de zaak ook puur juridisch behandelen.”, “Als er een fout wordt gemaakt door de politie geef je, door dit te gebruiken als juridisch verweer, aan dat zij ook ‘gestraft’ worden voor hun fouten.”, en tot slot “Het is ook pedagogisch om een kind te laten zien dat het recht ook de regels moet volgen.”

Zes advocaten benadrukten naast hun primaire rol als jurist ook erg begaan te zijn met de pedagogiek in dit veld. Het zoeken naar een evenwicht tussen juridische en pedagogische taken zien zij als een uitdaging. Zo typeerde één advocaat dit als volgt: “Het bereiken van een evenwicht tussen juridische en pedagogische taken is lastig omdat je bij vrijspraak minder bereikt op het pedagogische vlak, er komt dan minder ruimte voor hulp.”, en tot slot “Voor het juridische blikveld word je ingehuurd, maar toekomstperspectief is belangrijker in het belang van het kind.”

Verder werd er door een aantal advocaten een duidelijk onderscheid gemaakt in hun taak voor en tijdens de zitting. Zo zeiden verschillende advocaten hun taak voor de zitting als pedagogisch te zien en tijdens de zitting als juridisch. Eén advocaat legt dit contrast aan jeugdige cliënten uit. Voor de jongere wordt dan duidelijk dat het pleiten voor vrijspraak niet wil zeggen dat hij niks verkeerd heeft gedaan. In tegenstelling tot de advocaat hebben de kinderrechter, officier en adviserende instanties een duidelijke pedagogische rol tijdens de zitting. De advocaat stelt daarom zijn juridische blik voorop, het pedagogische aandeel wordt toch wel geleverd door bovenstaande actoren. Hij voert puur juridisch verweer, want: “De vinger komt nog wel tijdens de zitting.”

Hoewel duidelijk is dat advocaten hun juridische rol boven hun pedagogische rol plaatsen, heerst er geen consensus over de kwestie of de rol als advocaat de pedagogische rol in de zou weg staan. Enerzijds wordt genoemd dat de twee rollen hand in hand kunnen gaan, je kunt juridisch verweer voeren tijdens de zitting maar tegelijkertijd pedagogisch handelen tijdens de gesprekken voor en na de zitting. Anderzijds zouden de twee rollen elkaar wel in de weg kunnen staan omdat er bij vrijspraak minder ruimte is voor een pedagogische maatregel. Bovendien kan er

sprake zijn van een spanningsveld omdat je vanuit pedagogisch oogpunt terecht wilt wijzen, maar vanuit juridisch oogpunt vertrouwen wilt geven.

Hoewel eerder de juridische rol voorop werd gesteld, zou slechts één advocaat voor vrijspraak gaan bij de keuze tussen de meest pedagogische afdoening of vrijspraak. Twee zeggen er voor de meest pedagogische afdoening te gaan, terwijl de rest gaat voor een combinatie van een zo laag mogelijke en pedagogische straf.

3.6.2 Verschil in de bejegening tussen minder- en meerderjarige cliënten

Dertien advocaten vinden het pedagogische element het belangrijkste verschil tussen het bijstaan van jeugdige en volwassen cliënten⁴. De volgende uitspraken typeerden deze visie: “Het belangrijkste verschil tussen meerder- en minderjarigen zit hem vooral in de omgang. Je bespreekt hoe een jongere het kan voorkomen in de toekomst, dit doe je niet zo snel bij volwassenen.” en “Met meerderjarige cliënten ontstaat er een samenwerking, terwijl er bij minderjarige cliënten meer sprake is van sturing.” Naast dit overkoepelende verschil worden er ook andere verschillen genoemd. Zo speelt de positie van het slachtoffer in mindere mate een rol, terwijl persoonlijke omstandigheden juist van groter belang worden geacht.

4. Conclusie

Door kennis uit de literatuur, onze eigen pedagogische visie, reeds erkende en algemeen toegepaste handelingen en minder toegepaste handelingen worden aanbevelingen gegeven hoe de advocaat zijn pedagogische rol in jeugdstrafzaken zou moeten invullen. Hieronder worden deze aanbevelingen in de vorm van concrete handelingen weergegeven. Deze aanbevelingen zijn geclusterd in: informatieverstrekking aan de jeugdige, het betrekken van de ouders, voorbereiding van de zitting, communicatie en het karakter van de gesprekken. Tevens wordt de visie van de advocaten op hun pedagogische rol weergegeven.

⁴ De invulling van het pedagogische element is een van de onderdelen van het jeugdrecht waar advocaten volgens alle respondenten meer kennis van zouden moeten krijgen. Verplichte specialisatie zou volgens hen vooral noodzakelijk zijn als de straf- en civiele rechtszaken worden samengevoegd, zaken worden dan namelijk complexer.

4.1 Informatieverstrekking aan de jeugdige

De advocaat dient ervoor te zorgen dat zijn cliënt het proces kan volgen (Banner, 2010). Het is van belang dat hij inzicht krijgt in wat er over hem gerapporteerd wordt en wat de consequenties hiervan kunnen zijn. Een combinatie van literatuur en resultaten brengt ons tot de volgende aanbevelingen bij het verstrekken van informatie aan de jeugdige. De advocaat dient tijdens het eerste (1) 'face-to-face' contact (van Poecke, 1996) uit te leggen dat hij er is voor (2) onvoorwaardelijke steun (de Jonge, 2008, p. 149), dat hij (3) geheimhoudingsplicht heeft (Corstens, 2005, p. 96) zodat ouders niet alles te weten (hoeven te) komen en dat ze hem (4) altijd mogen raadplegen. Informatie over het procesverloop en de situatie kan respectievelijk uitgelegd worden aan de hand van (5) uitleg van aanwezige actoren op de zitting en (6) het dossier.

Kortom, bij informatieverstrekking aan de jongere dient sprake te zijn van 'face-to-face' contact waarbij ruimte is voor onvoorwaardelijke steun en inhoudelijke uitleg.

4.2 Het betrekken van de ouders

De advocaat dient de invloed van de ouders op het proces te waarborgen, door hen te stimuleren actief te participeren tijdens het proces. Hij zou hiervoor de volgende concrete handelingen toe kunnen passen. Hij benadert de ouders (1) indirect via de jongere, wijst indien nodig (2) op hun opvoedende rol, en adviseert over (3) de meest adequate invulling van de spreektijd tijdens het proces. Daarnaast dient de advocaat ervoor te zorgen dat (4) ouders voor de zitting voldoende op de hoogte zijn van de situatie. Om de mogelijke taalbarrière te minimaliseren zou de advocaat de ouders (5) duidelijk en regelmatig moeten vragen om begrip, (6) meer tijd moeten nemen voor uitleg en (7) indien nodig een tolk inschakelen.

Kortom, ouders moeten indirect benaderd worden, maar worden door de advocaat wel gestimuleerd actief te participeren tijdens het strafproces.

4.3 Voorbereiding van de zitting

De jeugdige moet enerzijds bekend zijn met het verloop en de functies van de aanwezigen tijdens de zitting en anderzijds dient hij te weten welke rol hijzelf moet vervullen tijdens het strafproces (Weijers, 2008, p. 317). Aanbevelingen in het geven van uitleg rondom het verloop van de zitting zijn; (1) het tekenen van de zittingszaal

zodat de jongere weet wie waar zit, (2) uitleg geven van de rollen van de aanwezige actoren, (3) uitleg geven van het eigen aandeel tijdens het proces, door het contrast tussen zijn pedagogische rol voor de zitting en juridische rol tijdens de zitting te verduidelijken, (4) het oefenen van vraag en antwoord voor de rechter in een rollenspel en (5) het opfrissen van de gemaakte afspraken net voordat de zitting begint. Bij het advies over de proceshouding die de jongere aan wil nemen kan de advocaat (6) het dossier voorhouden aan de jongere en (7) stimuleren zijn verhaal in eigen woorden te doen. Wanneer de jongere wil liegen, benadrukt de advocaat (8) de consequenties wanneer de rechter hier achter komt. Daarnaast dient de advocaat de jongere aan te spreken op (9) lichaamshouding, tenminste, alleen waar dit nodig is. Om emotionele ondersteuning te bieden staat de advocaat (10) de jongere zowel mondeling als fysiek bij tijdens de zitting.

Kortom, de zitting wordt voorbereid door de jongere het verloop van het proces uit te leggen en hem voor te bereiden op een passende proces- en lichaamshouding.

4.4 Communicatie

Communicatie is een belangrijk middel voor de advocaat om zijn pedagogische rol te uiten. De volgende concrete handelingen zijn van belang wat betreft taalgebruik: de advocaat (1) vermijdt vakjargon of legt dit uit, (2) past zijn taalgebruik aan op het niveau van de jongere, maar (3) gaat niet mee in het gebruik van straattaal. Verder dienen advocaten rekening te houden met verschil in sociale positie door (4) het niveau van de jongere in te schatten tijdens het eerste contact (5) en abstract taalgebruik te vermijden. Bij de voorbereiding van de zitting is er (6) minimaal één persoonlijk contactmoment nodig en (7) kan de telefoon gebruikt worden voor het bespreken van kleinere praktische zaken. Daarnaast geeft de advocaat de jongere steun tijdens de zitting door (8) oogcontact of mondelinge bijstand. Tot slot kan de advocaat (9) een brief sturen ter bevestiging en afsluiting van de zaak, waarbij hij (10) de cliënt indien mogelijk complimenteert met een voltooiing van de straf.

Kortom, er moet vooral rekening gehouden worden met het begrip van de jongere door eenvoudige taal te gebruiken en vakjargon te vermijden. Daarnaast zou er minimaal één persoonlijk contactmoment moeten zijn.

4.5 Karakter van de gesprekken

Kennis over de achtergrond van de jongere biedt de advocaat beter inzicht het ontstaan van de problematiek van zijn cliënt (van der Ploeg, 2007). Concrete handelingen die de advocaat kan volgen wat betreft persoonlijke omstandigheden zijn: (1) bespreken van het adviesrapport, waarin de aandacht vooral uitgaat naar (2) de persoonlijke omstandigheden en (3) positieve elementen in het leven van de jongere, zoals het behalen van diploma's, baantjes en zorg voor familie. Daarnaast geeft het bespreken van (4) toekomstplannen de advocaat gelegenheid (5) vertrouwen in de jongere uit te spreken en kunnen zij de jongeren wijzen op (6) consequenties van hun gedrag. Advocaten kunnen (7) bekijken of het delict het verkrijgen van een Verklaring omtrent Gedrag in de weg staat. Zij kunnen deze informatie gebruiken door te pleiten (8) voor een passende sanctie die toekomstplannen zo min mogelijk in de weg staat. Een vertrouwensrelatie tussen advocaat en cliënt kan opgebouwd worden doordat de advocaat wijst op (9) zijn geheimhoudingsplicht en onvoorwaardelijke steun. Daarnaast kan hij empathie tonen door (10) complimenteus, vriendelijk en troostend te zijn. Wanneer de advocaat de jongere terecht wijst doet hij (11) geen beroep schaamte, maar zet de jongere aan tot (12) zelfreflectie die gericht is op schuld. De advocaat kan enerzijds (13) eerlijk aangeven dat de spijtbetuinging iets is wat de rechter wil horen, maar dient anderzijds ook (14) te benadrukken dat dit gevoel moreel gezien passend is, het (15) schrijven van een excuusbrief zou daaraan bij kunnen dragen.

Kortom, het karakter van de gesprekken wordt gekenmerkt door aandacht voor de persoonlijke omstandigheden en toekomstplannen van de jongere. Verder dient er een vertrouwensrelatie opgebouwd te worden en kan de advocaat de jongere aanzetten tot zelfreflectie.

4.6 Visie pedagogische rol

Advocaten zijn eenduidig in hun beroepsvisie; de juridische rol gaat boven de pedagogische rol in het jeugdstrafrecht. In voorbereiding op de zitting is er plek voor het pedagogische aspect, tijdens de zitting voor het juridische aspect. De advocaat zou de jongere meer inzicht kunnen geven in zijn manier van werken door dit uit te leggen.

De meeste advocaten zien het verschil in het bijstaan van meerder- en minderjarige cliënten in het pedagogische element. Over het algemeen keuren ze de

daad af en geven aan hoe dit voorkomen kan worden in de toekomst, terwijl ze dit niet doen bij meerderjarige cliënten.

5. Tot slot

In dit onderzoek staat de volgende vraag centraal: “Welke concrete handelingen geven invulling aan de pedagogische rol van de advocaat tijdens jeugdstrafzaken?” Door verschillende werkwijzen van geïnterviewde advocaten naast elkaar te leggen, is er een verzameling ontstaan van concrete pedagogische handelingen tijdens jeugdstrafzaken. Daarbij is aandacht geschonken aan informatieverstrekking aan de jongere, het betrekken van de ouders, voorbereiding van de zitting, communicatie en het karakter van de gesprekken. Tot slot is ook de pedagogische visie van de advocaten aan bod gekomen. Hieronder wordt per onderwerp een korte conclusie weergegeven.

Ten eerste dient bij informatieverstrekking aan de jongere sprake te zijn van ‘face-to-face’ contact waarbij ruimte is voor onvoorwaardelijke steun en inhoudelijke uitleg. Ten tweede worden ouders indirect benaderd. De advocaat stimuleert hen echter wel actief te participeren in het strafproces. Ten derde wordt de zitting voorbereid door het verloop van het proces uit te leggen en de jongere voor te bereiden op een passende proces- en lichaamshouding. Wat betreft communicatie wordt er ten vierde vooral rekening gehouden met het begrip van de jongere door eenvoudige taal te gebruiken en vakjargon te vermijden. Daarnaast is er sprake van minimaal één persoonlijk contactmoment. Ten vijfde wordt het karakter van de gesprekken gekenmerkt door aandacht voor de persoonlijke omstandigheden en toekomstplannen van de jongere. Verder wordt er een vertrouwensrelatie opgebouwd en probeert de advocaat de jongere aan te zetten tot zelfreflectie. Ten zesde blijkt de pedagogische rol van advocaten ondergeschikt te zijn aan de juridische rol. Hoewel juridische taken van primair belang zijn, zien advocaten ook ruimte voor pedagogische handelingen. Verder blijkt het pedagogische element het belangrijkste verschil in de bijstand van minder- en meerderjarige cliënten. Er wordt meer gesproken over toekomst, waarbij het delict gezien kan worden als leermoment. Tot slot wordt het recht op verhoorbijstand (Salduz) over het algemeen een goed recht bevonden (bijlage 2).

Bovenstaande bevindingen bevestigen de resultaten in het onderzoek van Koetsier (2006), waarin de pedagogische en juridische rol van de advocaat tijdens de

zitting centraal staan. In dit onderzoek wordt vooral het pedagogische contact tussen advocaat en de jongere gedurende het gehele proces besproken. Beide onderzoeken laten zien dat de pedagogische bijdrage van de advocaat vooral plaatsvindt buiten de zitting. De advocaat blijkt alleen dan morele kanttekeningen bij het gedrag van de jongere te maken. Tijdens de zitting voert het juridisch verweer de boventoon.

Er moet in dit onderzoek rekening gehouden worden met de volgende beperkingen. Ten eerste is er een beperkt aantal advocaten geïnterviewd. Bovendien waren dit advocaten die het congres ‘De gespecialiseerde jeugdadvocaat’ hebben bijgewoond. Aanwezigheid bij dit congres en ook de bereidheid mee te werken aan het onderzoek impliceert affiniteit met het jeugdstrafrecht. Hierdoor kunnen de resultaten niet gegeneraliseerd worden naar jeugdstrafrechtadvocaten in het algemeen. Ten derde waren de advocaten op de hoogte van de pedagogische achtergrond van de studenten. Dit heeft mogelijk sociaal wenselijke antwoorden opgeleverd, maar had echter ook een voordeel, advocaten deelden hun meest pedagogische handelingen, wat tevens het doel van dit onderzoek is. Tot slot is er alleen gebruik gemaakt van interviews en werden resultaten niet bevestigd door observaties. Hoe de pedagogische handelingen daadwerkelijk uitgevoerd worden is daarom niet duidelijk.

Ondanks bovenstaande beperkingen, dragen de resultaten van dit onderzoek wel degelijk bij aan kennis rondom concrete pedagogische handelingen van de advocaat in jeugdstrafzaken. Het overzicht van de concrete pedagogische handelingen biedt handvatten, die de invulling van een pedagogische rol praktisch uitvoerbaar maken. Dit onderzoek is vernieuwend omdat recente strafdossiers de verkregen informatie concretiseerden. Toekomstig onderzoek zou ook andere actoren kunnen betrekken, zoals de rechter, officier, de cliënt en zijn ouders. Wanneer de handelingen van de advocaat door elke partij zou worden bekeken zou er een vollediger beeld ontstaan. Ten tweede zou gebruik gemaakt kunnen worden van meerdere meetmethoden. Een combinatie van observaties en interviews zou een vollediger en betrouwbaarder beeld opleveren. Tot slot zouden kwantitatieve resultaten, verkregen uit een gestandaardiseerde vragenlijst, de resultaten meer kracht bij kunnen zetten.

Referenties

- Banner, F.A.W. (2010). *Zoals een behoorlijk advocaat betaamt. Advocatengedragrecht*. Apeldoorn – Antwerpen: Maklu.
- Bazemore, G., & Feder, L. (1997). Judges in the punitive juvenile court: Organizational, career and ideological influences on sanctioning orientation. *Justice Quarterly*, 14, 87 – 113.
- Berge, M. ten (2008). Raad voor de Kinderbescherming, NIFP en jeugdreclassering, In: Weijers, I., & Imkamp, F. (2008). *Jeugdstrafrecht. In internationaal perspectief*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Bijlsma, A.C. (2005). Handboek benadeelde partij. De rol en positie van het slachtoffer in het strafproces. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Blaak, M., Kaandorp, M., & Meuwese, S. (2005). *Handboek Internationaal Jeugdrecht*. Nijmegen: Are Aequi Libri.
- Boukema, H.J.M. (2003). De rechtvaardige advocaat. *Advocatenblad*, 5, 293 – 299.
- Burgoon, J.K., Buller, D.B., & Woodall, W.G. (1989). *Non-Verbal Communication. The Unspoken Dialogue*. New York, Harper and Row.
- Buss, E. (2000). The role of lawyers in promoting juveniles' competence as defendants. In Th. Grisso & R.G. Schwartz (eds.) *Youth on trial. Developmental perspectives on juvenile justice* (p. 243-265). Chicago: University of Chicago Press.
- Corstens, G.J.M. (2005). *Het Nederlandse strafprocesrecht*. Deventer: Kluwer.
- Europees Hof voor de Rechten van de Mens (2010). *Salduz tegen Turkije*, 27 november 2008; application no. 36391/02.
- Goede, I.H.A. de (2009). *Development of adolescent relationships*. Unpublished doctoral dissertation, University of Utrecht - The Netherlands.
- Gosden, N.P., Kramp, P., Gabrielsen, G., & Sestoft, D. (2003). Prevalence of mental disorders among 15–17-year-old male adolescent remand prisoners in Denmark. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 107, 102–110.
- Graaf, J.H. de (2002). Tussen rechtsbescherming en pedagogisch belang en de rol van de raadsman; enkele aantekeningen. In: Ruijsendaal, D. (2002). *De advocaat in jeugdstrafzaken*. Deventer: Kluwer.
- Haan, W.J.M. de, & Hielkema, J. (2004). *Tekenen van berouw; de houding van verdachten op de zitting en de motivering van toepassing van het algemene*

- strafrecht op minderjarigen*. Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Rijksuniversiteit Groningen, p. 1-8.
- Hokwerda, Y.M. (2001). *Jeugdstrafzittingen, een leerzame ervaring? Een oriënterend onderzoek naar het opvoedkundige element in de praktijk van jeugdstrafzittingen in Nederland en Engeland*. Utrecht: Universiteit Utrecht (Unpublished).
- IVRK (2010). Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice, appendix 6.
- Jonge, G. de (2008). De verdediging van jongeren, In: Weijers, I., & Imkamp, F. (2008). *Jeugdstrafrecht. In internationaal perspectief*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Junger-Tas, J. (2006). Het Nederlandse Jeugdstrafrecht in Europa. In: A.P. van der Linden. (2006). *Honderd jaar zorg om het kind; Jeugdbescherming en jeugdstrafrecht nader bekeken*. Deventer: Kluwer.
- Kemp, de, R.A.T., Scholte, R.H.J., Overbeek, G., & Engels, R.C.M.E. (2004). Opvoeding, delinquente vrienden en delinquent gedrag van jongeren. *Pedagogiek*, 24, 262-278.
- Klooster, E. e.a. (2002). *Stopreactie. Redenen van niet bereik*. Amsterdam: DSP-groep.
- Koetsier, D. (2006). De rol van de advocaat in de praktijk van de Nederlandse jeugdstrafzittingen. *In hoeverre is de rol van de advocaat in de praktijk van de Nederlandse jeugdstrafzittingen een juridische of een pedagogische?* Universiteit Utrecht – Scriptie Nederlands Recht.
- Kruissink, M. & Verwers, C. (2001). *Het nieuwe jeugdstrafrecht. Vijf jaar ervaring in de praktijk*. z.p.: WODC, 2001.
- Mare de, E.J. (2000). *Jeugdstrafrecht en jeugdbeschermingsrecht in de praktijk*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Meijnen, M., & Wolthuis, A. (2006). Oh, heb ik dát aangericht? *Tijdschrift voor Familie en Jeugdrecht*, 36.
- Mijnarends, I. (2008). Het internationale kader, In: Weijers, I., & Imkamp, F. (2008). *Jeugdstrafrecht. In internationaal perspectief*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Ministerie van Veiligheid en Justitie (2011). *Strenger straffen risicjongeren*. Persbericht, 25 juni 2011.

- Ploeg, J.D. van der & Scholte, E.M. (1996). *Vraag- en aanbod-analyse*. Rotterdam/Amsterdam:GGD/Nippo.
- Ploeg, J.D. van der (2007). *Gedragsproblemen: ontwikkelingen en risico's*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Poecke, L. van (1996). *Non-verbale Communicatie*. Leuven, Garant.
- Raad van Toezicht der Orde van Advocaten (2010). Nieuwsbrief in het arrondissement Dordrecht. *Landelijk Protocol toevoegen advocaten in jeugdstrafzaken*.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2011). *Jeugdstrafrisico toekomstbestendig!*
- Roosens, E. (1998). *Eigen grond eerst. Primordiale autochtonie. Dilemma van de multiculturele samenleving*. Leuven: Acco.
- Schuytvlot, A. (1999). Ouders en kinderen in de rechtszaal: begrip en onbegrip van juridische procedures. *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 15, 225- 238.
- Siesling, M. (2006). *Multiculturaliteit en verdediging in strafzaken*. Doctoral thesis Utrecht University.
- Spear, P. (2000). The adolescent brain and age-related behavioral manifestations. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 24, 417–463.
- Vereniging van Nederlandse Jeugdrechtadvocaten (2008). <http://www.vnja.nl>. Opgehaald op: 27 juni 2011.
- Vlaardingerbroek, P. (2008). De samenhang tussen het jeugdstrafrecht en het civiele jeugdrecht. In: Weijers, I., & Imkamp, F. (2008). *Jeugdstrafrecht. In internationaal perspectief*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Voorde, J. ten, & Siesling, M. (2008). Cultuur als probleem en als verweer. In: Weijers, I., & Imkamp, F. (2008). *Jeugdstrafrecht. In internationaal perspectief*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Vries, L.A. de (2007). *De reactie op jeugddelinquentie in Zwitserland: Studie naar het pedagogische karakter van een jeugdstrafzitting*. Utrecht: Faculteit Sociale Wetenschappen.
- Watzlawick, P., Helmick-Beavin, D., & Jackson, D.D. (1991). *De pragmatische aspecten van de menselijke communicatie*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Weijers, I. (1999). The double paradox of juvenile justice. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 7.

- Weijers, I. (2000). Het moreel appèl van de rechter. *Krisis*, 1, 36-47.
- Weijers, I. (2004). Requirements for communication in the courtroom: a comparative perspective on the Youth court in England/Wales and The Netherlands, *Youth Justice. The Journal of the National Association for Youth Justice*, 4, 22-31.
- Weijers, I., & Hokwerda, Y.M. (2003). Patterns and possibilities for pedagogical communication in juvenile court: England and Wales and The Netherlands. In: F. Dunkel & K. Drenkhahn. (2003). *Youth Violence: new patterns and local responses*. Monchengladbach: Forum Verlag Godesberg.
- Weijers, I., & Imkamp, F. (2008). *Jeugdstrafrecht. In internationaal perspectief*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Bijlage 1

Interview

A. Algemene vragen

1. Hoe lang bent u al advocaat?
2. Hoe vaak heeft u gemiddeld een jeugdstrafzaak per jaar?
3. Kunt u iets zeggen over uw affiniteit met het jeugdstrafrecht?

B. Vragen dossiers

Gegevens Client

Leeftijd:

Geslacht:

Etniciteit:

First Offender:

Delictomschrijving:

Eis:

Uitspraak:

Procesduur:

Het eerste contact tussen de jeugdige cliënt en de advocaat vindt meestal plaats op het politiebureau. Kunt u iets vertellen over het verloop van dit eerste contact?

- Heeft u de rol van advocaat uitgelegd?
- Hoe was de houding van de cliënt ten opzichte van u als advocaat? (achterdochtig, gesloten, blij)
- Heeft u uitgelegd wat de situatie van de jongere is? (rechten/plichten)
- Heeft u uitgelegd hoe het proces gaat lopen?

Hoe betreft u de ouders bij het proces?

- Heeft u de rol van advocaat aan de ouders uitgelegd?
- Hoe was de houding van de ouders ten opzichte van u als advocaat? (achterdochtig, gesloten, blij)
- Heeft u uitgelegd wat de situatie van de jongere is?
- Heeft u uitgelegd hoe het proces zou gaan verlopen?
- Heeft u de ouders uitgelegd wat hun rechten en plichten zijn?
- Liep u tegen moeilijkheden aan tijdens het contact met de ouders, bijvoorbeeld op het gebied van taal, vertrouwen en de ouder-kind relatie in relatie tot uw rol als advocaat?

Tussen het eerste contact en de zitting heeft u op verschillende momenten contact met de jongere. Kunt u zeggen hoe deze contacten verlopen?

- Hoe vaak heeft u contact gehad met de jongere?
- Op welke manier vond de communicatie plaats? (telefonisch, post, 'face-to-face')

- Waarom koos u voor deze manier van communiceren?

Hoe heeft u de jongere voorbereid op de zitting?

- Heeft u de rollen van de verschillende actoren uitgelegd?
- Was er voldoende tijd om de zitting voor te bereiden?
- Heeft u de jongere voorbereid op zijn proceshouding?
- Heeft u vragen en antwoorden doorgesproken?
- Heeft u de rechten en plichten van de cliënt uitgelegd?

Hoe is het contact tijdens de zitting?

Hoe verliep de communicatie met de jeugdige cliënt?

- Sprak de jongere vloeiend Nederlands?
- Zo niet; Hoe ging u hier mee om? (tempo, structuur, articulatie, oogcontact, geduld, begrijpelijk taalgebruik, vakjargon)
- Was er sprake van een duidelijk cultuurverschil? Zo ja, hoe ging u hier mee om?
- Hield u rekening met het cognitieve vermogen van de jongere? (begrip testen, inzicht in gedrag en de ernst daarvan, inzicht in de ernst van de consequenties)

De gesprekken met de jongere hebben vanzelfsprekend een juridisch karakter. Kunt u iets vertellen over uw pedagogische rol in de gesprekken?

- Op welke manier toonde u interesse?
- Heeft u gevraagd naar zijn/haar toekomstplannen?
- Heeft u een beroep gedaan op zijn/haar schuldbesef? Zo ja, hoe heeft u dit gedaan?
- Heeft u een beroep gedaan op schaamte/spijt? Zo ja, hoe heeft u dit gedaan?
- Heeft u een beroep gedaan op het empathisch vermogen van de cliënt? (jegens slachtoffer)
- In hoeverre heeft u de jongere terechtgewezen? Hoe heeft u dit aangepakt?

Elke cliënt zal gedurende een strafproces andere emoties tonen. Wat is uw ervaring hiermee?

- Wat voor emoties toonde de jongere en hoe ging u daarmee om?
- Hoe reageerde de jongere op uw terechtwijzing? Wat deed u hiermee?

Lichaamshouding is een belangrijk onderdeel van de communicatie. Schenkt u hier aandacht aan?

- Wat voor lichaamshouding nam de jongere aan tijdens de gesprekken? Sprak u de jongere indien nodig daar op aan?

Liep u tegen moeilijkheden aan tijdens het contact met de jeugdige cliënt, bijvoorbeeld op het gebied van taal, vertrouwen en de ouder-kind relatie in relatie tot uw rol als advocaat?

C. Algemene visie advocaat

In hoeverre vindt je dat een advocaat een pedagogische rol moet aannemen bij jeugdstrafzaken? Vindt u dat uw rol als jurist een pedagogische rol in de weg staat?

Wat is het uitgangspunt; de meest pedagogische afdoening of een zo laag mogelijke strafmaat?

Hoe staat u tegenover een gespecialiseerde jeugdadvocaat? Zou deze er moeten zijn?

Wat vindt u van jeugdstrafzaken?

Merkt u dat advocaten over het algemeen minder interesse hebben in jeugdstrafzaken? Hoe denkt u dat dit komt (juridische eer/vergoeding)?

Waar ziet u het belangrijkste verschil tussen de bejegening van minderjarige cliënten en meerderjarige cliënten?

Staat een terechtwijzende advocaat een vertrouwensrelatie in de weg?

Sinds kort heeft de jeugdige cliënt ook recht op verhoorbijstand tijdens het eerste politieverhoor (Salduz). Hoe staat u hier tegenover? Wat voor invloed heeft deze wijziging (volgens uw eigen ervaringen) op het verdere verloop van het proces?

Bijlage 2

Salduz

Als gevolg van het *Salduz*-arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens is per 1 april 2010 een wetswijziging in werking getreden waarin aan verdachten het recht op consultatie van een advocaat voorafgaand aan het politieverhoor wordt gegeven. Dit geldt voor zowel meerder- als minderjarige verdachten. Naast het recht op consultatiebijstand hebben minderjarige verdachten sinds deze wijziging ook recht op bijstand door een advocaat óf vertrouwenspersoon tijdens alle verhoren door de politie. Dit wordt in de praktijk *Salduz* genoemd. De aanwezigheid van de advocaat verdient hierbij de voorkeur, maar een vertrouwenspersoon zoals een ouder wordt ook toegestaan. Zij hebben tijdens het verhoor echter een beperktere rol dan de advocaat. Het verhoor mag namelijk niet opgehouden of beïnvloedt worden door hun aanwezigheid. De advocaat heeft iets meer invloed. Ten eerste let hij erop dat de politie de minderjarige niet teveel onder druk zet. Ten tweede heeft hij oog voor de mate waarin de vragen en het verslag van de politie begrijpelijk zijn. Wanneer er een vertrouwenspersoon aanwezig is kunnen deze zaken in mindere mate worden bewaakt. Indien de jeugdige bijstand door een advocaat wenst geeft de politie dit zo spoedig mogelijk door aan de piketcentrale. De advocaat wordt vervolgens binnen twee uur op het politiebureau verwacht, waarna er een half uur tijd is om vertrouwelijk overleg te voeren met zijn cliënt. Vervolgens mag er gestart worden met het eerste inhoudelijke verhoor (Europees Hof voor de Rechten van de Mens, 2010).

Naar aanleiding van de interviews blijkt dat alle advocaten het recht op bijstand tijdens het eerste politieverhoor een goed recht vinden. Er wordt echter wel veel kritiek geuit op organisatorisch en financieel vlak. Voordat deze punten aan bod komen, zal eerst de praktische invulling van *Salduz* besproken worden.

In de besproken zaken waren de advocaten meestal lijfelijk aanwezig tijdens de verhoren, in een enkel geval volgden ze het verhoor via de regiekamer of de telefoon. De voorbereiding van het verhoor zeggen zij vaak lastig te vinden. Ze moeten dit doen met onvolledige informatie. Echter, alleen al de aanwezigheid van de advocaat zou druk schelen die de politie uitoefent op de jongere. Inhoudelijk kunnen zij tijdens het verhoor niet veel betekenen. Waar de advocaat wel veel invloed op uit kan oefenen is de verslaglegging. De advocaten geven aan dat het regelmatig voorkomt dat er verkeerd wordt gerapporteerd, dat het niet begrijpelijk is voor de

jongere en dat er door de woordkeuze een verkeerde toon wordt gezet. Voordat de verklaringen getekend worden voert de advocaat zoveel mogelijk wijzigingen door in het belang van zijn cliënt. Advocaten hebben hierin duidelijk meer kennis en aanzien bij de politie dan een ander vertrouwenspersoon. Het belang van bijstand door een advocaat in plaats van vertrouwenspersoon blijkt dan ook uit de volgende citaten: “Het is veel nuttiger als er een advocaat bij zit, de politie is banger voor een advocaat omdat hij weet waar hij op moet letten.” en “Ouders hebben te weinig kennis en teveel respect voor de politie. Ze worden teveel door hun gevoelens bewogen, bovendien komen kinderen moeilijk tot een bekentenis waar hun ouders bij zijn.” Toch zien enkele advocaten ook het voordeel van de aanwezigheid van een vertrouwenspersoon. Zo zouden ouders gelijk horen wat er aan de hand is en kunnen zij hun kind stimuleren eerlijk te zijn: “Het kind moet steun vinden van de persoon die erbij zit.” Eén advocaat opperde het idee om zowel ouders als de advocaat toe te laten. De advocaat zou dan aanwezig zijn voor de juridische steun en de ouders voor de morele steun. Een andere oplossing die genoemd werd is de aanwezigheid van een deskundig persoon, anders dan advocaat of vertrouwenspersoon, die kennis heeft van het proces, inzicht heeft in de ontwikkeling van jongeren en weet welke juridische én morele steun de jongere nodig heeft. Een nadeel van deze oplossing is dat de tijd die de advocaat nu heeft om een vertrouwensband op te bouwen met de jongere minder wordt.

Organisatorisch gezien blijkt het in de praktijk lastig om binnen twee uur op het bureau te zijn, waardoor jongeren vaak onnodig lang moeten wachten. Op financieel vlak blijkt geen enkele advocaat tevreden. In ieder interview werd uitgebreid genoemd dat de vergoedingen ver beneden de maat zijn. De advocaten zien de meerwaarde van het nieuwe recht, maar dit wordt overschaduwed door hun enorme kritiek op de vergoeding.